

ПОГЛЯДИ ПЕДАГОГІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА ПРОБЛЕМИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлюються результати дослідження ставлення педагогічних працівників закладів системи корекційної освіти до проблем інклюзивного навчання в Україні.

Ключові слова: інтеграція, інклюзія, інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, діти з особливостями психофізичного розвитку, педагоги.

В статті описані результати дослідження відношення педагогів системи корекційного освіти до проблем інклюзивного навчання в Україні.

Ключевые слова: интеграция, инклюзия, инклюзивное образование, инклюзивное обучение, дети с особенностями психофизического развития, педагоги.

В травні 2013 року 66-та сесія Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я прийняла резолюцію WHA66.9, якою схвалюється Всесвітня доповідь про інвалідність, випущена ВООЗ та Всесвітнім банком у 2011 р. (до слова, за останні 40 років такий документ опубліковано вперше) [7]. У доповіді зазначається, що наразі в світі понад один мільярд осіб є інвалідами, що складає близько 15% світового населення. Зауважимо, що до цього часу прийнято було вважати, що кількість таких осіб у світі сягає не більше 10%. Автори доповіді наголошують, що чисельність осіб з обмеженими можливостями життєдіяльності повсякчас зростає, хоча часто такі люди є невидимими у статистиках розвитку. Як наслідок, діти з особливостями розвитку, навіть у високорозвинених країнах мають набагато менше можливостей для одержання освіти, ніж їхні здорові однолітки.

Україна, як і все світове товариство, в останні роки приділяє велику увагу проблемам інтеграції осіб з особливостями розвитку у систему суспільних стосунків. У "Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки" передбачено ряд завдань, спрямованих на оптимізацію освіти дітей з особливими потребами [6]. Зокрема, розширення практики інклюзивного та інтегрованого навчання у дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах дітей та молоді з особливостями психофізичного розвитку; пріоритетне

фінансування та навчально-методичне і матеріально-технічне забезпечення навчальних закладів, що надають освітні послуги таким особам.

Аналіз світових та вітчизняних тенденцій у галузі допомоги інвалідам свідчить, що проблеми, пов'язані з людьми, які мають особливості психофізичного розвитку (далі - ОПФР), давно вийшли за рамки медицини і потребують цілісного переосмислення цивілізованим світом норм та правил людського співжиття. Передусім це стосується змін у освітній галузі.

Проблемі соціальних стосунків осіб з порушеннями психофізичного розвитку та здорових людей останнім часом в Україні присвячуються окремі дослідження як у соціальній, так і корекційній педагогіці (Л.Гречко, А. Колупаєва, М.Матвєєва, С. Миронова, В.Синьов, О. Чопік, А.Шевцов та інш.). Проте цілісно вона не вивчалась.

З огляду на актуальність проблеми інтеграції осіб з ОПФР у соціум нами досліджуються суспільні настрої різних категорій населення щодо питань спільної освіти цих дітей із здоровими однолітками [1-5]. У статті ми висвітлимо результати вивчення ставлення педагогічних працівників закладів системи корекційної освіти до проблем інклюзивного навчання в Україні.

Категорія корекційних педагогів була обрана не випадково, адже їхня позиція часто є визначальною при формуванні громадської думки, поглядів батьків дітей з ОПФР, настроїв працівників загальноосвітніх закладів.

З метою дослідження ставлення корекційних педагогів різних типів спеціальних закладів до проблем інклюзивної освіти нами була розроблена анкета, яка містила 16 запитань (11 програмованих, 5 - відкритих). Кожен респондент заповнював її індивідуально, у письмовій формі. З метою підвищення вірогідності відповідей анкетування було анонімним. Проводились також індивідуальні бесіди з метою уточнення окремих позицій анкети.

Дослідження спрямовувалось на вивчення таких питань:

- ✓ розуміння понять "інтеграція", "інклюзія", "інклюзивне навчання", "діти з вадами психофізичного розвитку";
- ✓ оцінка власних почуттів, що виникають у процесі професійної діяльності до дітей з ОПФР;
- ✓ думка про мережу закладів корекційної та інклюзивної освіти;
- ✓ безпосереднє ставлення до спільного навчання дітей з нормальним та порушеним психофізичним розвитком;
- ✓ розуміння основних проблем і труднощів, які можуть виникнути в процесі адаптації дітей з ОПФР до умов інклюзивного закладу;
- ✓ оцінка переваг та недоліків інклюзивного навчання для дітей з ОПФР та здорових дітей;
- ✓ визначення труднощів, які можуть виникнути у вчителів інклюзивних шкіл у роботі з учнями, що мають особливі освітні

потреби;

- ✓ думка про необхідність та форми одержання додаткової інформації про особливості навчання і виховання дітей з ОПФР вчителями загальноосвітніх предметів;
- ✓ бажання працювати в інклюзивному класі;
- ✓ оцінка готовності сучасної системи вітчизняної освіти до впровадження інклюзивного навчання;
- ✓ пропозиції щодо організаційного та навчально-методичного забезпечення інклюзивного навчання в Україні.

У дослідженні брали участь 126 фахівців з різних областей України (Вінницька, Волинська, Івано-Франківська, Одеська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька), зокрема: вчителі, вихователі, логопеди спеціальних шкіл і навчально-реабілітаційних закладів; педагогічні працівники ПМПК.

Серед респондентів були особи різного віку, з неоднаковим досвідом професійної діяльності. А саме: 21% осіб віком до 25 років; 65% - 26-35 років; 14% - 36-45 років. Стаж роботи у спеціальних закладах:

- до 5 років – 45%;
- 5-10 років – 41%;
- понад 10 років – 14%.

Респондентам було запропоновано висловити своє розуміння понять "інтеграція", "інклюзія", "інклюзивне навчання", "діти з вадами психофізичного розвитку". Лише 22% опитаних дали правильні визначення. Аналіз відповідей засвідчив, що 48% опитаних недостатньо, а 30% взагалі неправильно тлумачать поняття "інклюзія", "інклюзивне навчання". Більшість педагогів розуміють їх у вузькому, односторонньому значенні, зокрема, *"інклюзія – це надання права дітям з вадами психофізичного розвитку навчатися за місцем проживання"*, *"інклюзія – це навчання за принципом "Рівні можливості для всіх"*, *"інклюзивне навчання – це перебування в одному класі здорових дітей та дітей з порушеннями психофізичного розвитку"*, *"інклюзія – це включення дитини у навчально-виховний процес, враховуючи її індивідуальні особливості"* тощо. Респонденти плутають категорії "інтеграція", "інклюзія"; не диференціюють поняття "інклюзивна освіта", "інклюзивне навчання". Порівняння висвітлених результатів із відповідями, наданими в індивідуальних бесідах, показало, що більшість педагогів спеціальних закладів заздалегідь упереджені щодо інклюзивної освіти, вважають її ворогом корекційній; не вникають глибоко у її понятійно-категоріальний апарат і не орієнтуються у методології та нормативній базі відповідних понять. Третина опитаних вважають, що ці поняття запозичені у зарубіжній спеціальній педагогіці й не повинні вживатись у вітчизняній.

Поняття "діти з вадами психофізичного розвитку" розуміють правильно лише 24% опитаних; 29% - дали дещо неповне його визначення; 5% - припустились грубих помилок у тлумаченні; 42% -

проігнорували це питання. Одержані результати є не зовсім зрозумілими, адже виконання професійних обов'язків у спеціальних закладах передбачає ґрунтовне розуміння цього поняття, оскільки воно є основоположним для засвоєння змісту і методів корекційного навчання, розвитку дітей з ОПФР. Окремі респонденти пояснювали відсутність своєї відповіді так: *"було мало часу"*, *"зараз багато синонімів цього слова"*, *"неетичне запитання, якщо я працюю з такими дітьми, то знаю, що це означає"* тощо.

На запитання *"Які почуття у Вас виникають до дітей з вадами психофізичного розвитку у професійній діяльності?"* педагоги обрали такі варіанти:

- 43% - жалість та співчуття;
- 38% - такі самі почуття, як і до здорових дітей;
- 12% - страх;

- 7% обрали свій варіант і називали, наприклад: *"повагу"*, *"спочатку жаль та співчуття, а потім розуміння того, що це наші діти і бажання найскоріше почати роботу з ними"*.

79% опитаних переконані, що діти з вадами психофізичного розвитку повинні навчатися у спеціальних закладах; 11% - вважають, що вони можуть навчатися у загальноосвітньому навчальному закладі, але у спеціальних класах; 5% респондентів віддають перевагу навчанню дітей з ОПФР разом з усіма дітьми у загальноосвітньому інклюзивному навчальному закладі; 5% - не визначились, вказавши, що *"це залежить від основного діагнозу"*. Отже, і відповіді, надані на це запитання, свідчать про переважання негативного ставлення серед корекційних педагогів до інклюзивного навчання.

Більшість респондентів у бесідах висловили застереження, що запровадження інклюзивного навчання призведе до закриття спеціальних закладів (адже у окремих регіонах країни така тенденція вже існує). Не всі корекційні педагоги розуміють диференційованість сучасного підходу у визначенні закладу і форми навчання для дітей з ОПФР.

Опитані визначили такі труднощі, які можуть виникнути (або виникають) у процесі адаптації дітей з особливостями психофізичного розвитку до умов загальноосвітнього навчального закладу:

- недостатність інформації у педагогів та адміністрації школи про особливості навчання та виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку – 62%;
- недостатність та невідповідність матеріально-технічного забезпечення та оснащення школи потребам дітей з особливостями психофізичного розвитку – 50 %;
- негативне сприйняття дітей з особливостями психофізичного розвитку іншими школярами (наявність негативних соціальних установок, агресія, відраза тощо) – 50 %;
- психологічна неготовність педагогів до навчання дітей з

порушеннями психофізичного розвитку, страх перед новими умовами роботи та незвичними труднощами у роботі з цими дітьми – 48%;

- негативне ставлення батьків здорових учнів до спільної діяльності їхніх дітей з дитиною з психофізичними вадами – 29%;
- неврахування адміністрацією та педагогами потреб і можливостей дитини – 17%.

14% респондентів вважають, що труднощі будуть комплексними.

На думку корекційних педагогів, навчання дітей з вадами психофізичного розвитку разом із здоровими однолітками:

- зашкодить їхньому розвитку – 33%;
- принесе їм користь – 21%.

17% опитаних не можуть уявити, як буде впливати спільне навчання на дітей. 29% респондентів припускають різні варіанти впливу, зокрема:

- *"діти з вадами психофізичного розвитку будуть відчувати себе "ізгоями";*
- *"це залежить індивідуально від дитини";*
- *"це залежить в першу чергу від педагога";*
- *"ніякого результату не буде";*
- *"діти з психофізичними вадами у повній мірі не отримають знань, умінь, так як масова школа орієнтується на середнього учня";*
- *"принесе користь за умови правильно організованого навчально-виховного процесу".*

Також вивчалася думка педагогів спеціальних загальноосвітніх шкіл щодо переваг чи недоліків інклюзивного навчання для здорових дітей. 59,5% опитаних вважає, що інклюзивне навчання сприятиме більш адекватному та толерантному сприйманню ними дітей з особливостями психофізичного розвитку; 11,9% переконані, що це, навпаки, їм зашкодить і буде негативно впливати на їхню психіку; 14,3% не знають відповіді на це питання. 14,3% запропонували свій варіант відповіді, зокрема: *"думаю, у них зростає відраза до них, бо на уроці їх буде це відволікати, така дитини буде для них ніким", "це сприяє адекватному ставленню до дітей з особливими потребами, або, навпаки, негативно, у дітей з нормальним інтелектом буде проявлятися ненависть та агресія", "вчитель на уроці буде більше приділяти уваги одній дитині, а інші учні не дотримуватимуть потрібні знання на уроці", "здорові діти можуть не зрозуміти дитину з дефектами, глузуватимуть з неї".*

Наступне питання було спрямоване на визначення корекційними педагогами труднощів, які можуть виникнути у вчителя масової школи під час роботи з учнями, що мають особливі освітні потреби. 76% опитаних такою трудністю відзначають відсутність спеціальної освіти по роботі з дітьми з особливими потребами; 48% педагогів вказують на важке емоційне навантаження під час роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку; 43% респондентів - нестачу чи відсутність спеціальних програм та дидактичного матеріалу; 14% - звертають увагу на небажання вчителів масових шкіл працювати у незвичних умовах та

недостатнє матеріальне заохочення.

88% педагогів спеціальних закладів переконані, що їхні колеги у масових школах повинні отримати додаткову інформацію про особливості навчання та виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку, оскільки від цього залежить ефективність їхньої роботи. На думку 60% респондентів, для цього потрібно відвідувати спеціально організовані тренінги та практичні семінари. 55% - вважає, що потрібно читати спеціальну літературу; 50% - що отримати цю інформацію можна, взявши участь у курсах підвищення кваліфікації для вчителів. І лише 7% респондентів переконані, що отримати додаткову інформацію про особливості навчання та виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку можна лише *"здобувши вищу Корекційну освіту" у повному обсязі*". Досить прикро, що корекційними педагогами так нехтується фахова підготовка. Цікаво й те, що ніхто не висловив пропозицію про надання окремих спеціалізацій, наприклад, "вчитель інклюзивного класу", "асистент вчителя інклюзивного класу". Припускаємо, що це може свідчити про страх конкуренції в сфері професійної зайнятості; необізнаність у розмежування посадових обов'язків в умовах інклюзивної школи. Зауважимо, що ефективність спільного навчання і виховання дітей з вадами психофізичного розвитку із здоровими однолітками залежить від спеціальної підготовки психолого-педагогічних кадрів. При цьому знання, вміння й навички педагогів загальної освіти не мають дублювати дефектологічну підготовку, адже корекційно-розвитковий компонент інклюзивної освіти забезпечують передусім корекційні педагоги. Проте вчителі, вихователі, соціальні педагоги, психологи є членами команди психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу, а це вимагає й формування відповідної складової їхньої професійної компетентності.

На думку 57% респондентів запровадження інклюзивної освіти сприятиме зростанню професійної компетентності вчителя масової школи; 24% опитаних переконані у зворотному; 19% ніколи над цим не замислювалися.

На питання "Чи хотіли би Ви працювати в інклюзивному закладі?" заперечно відповіли – 60% респондентів, стверджувально - 16%; 24% - не визначились. Такі показники підтверджують негативне та невизначене ставлення до інклюзії фахівців системи корекційної освіти.

Вивчення думки корекційних педагогів стосовно готовності сучасної системи освіти до впровадження інклюзивного навчання, показало такі результати: 71% опитаних заперечує готовність системи освіти до впровадження інклюзії; 29% - вважає, що сучасна система освіти готова лише частково. Більшість респондентів причинами такої неготовності зазначають не матеріальні труднощі в освіті, а негативну суспільну налаштованість щодо дітей з особливостями психофізичного розвитку; небажання вчителів загальноосвітніх предметів реалізовувати індивідуальний підхід до дітей з труднощами у навчанні. Однією з

небезпек інклюзивної освіти опитані називають її стихійність, відсутність достатньої кількості фахівців у невеликих містах і сільській місцевості.

Жоден з опитаних (!!!) не надав пропозицій щодо організаційного та навчально-методичного забезпечення інклюзивного навчання в Україні, що також свідчить про невпевненість у її необхідності, незрозуміння її вагомості.

Отже, вивчення поглядів корекційних педагогів на проблеми інклюзивної освіти свідчить про те, що вони відображають загальну суспільну упередженість, негативну оцінку спільного навчання дітей з ОПФР із здоровими однолітками. Ефективність інклюзивної освіти потребує диференційованого формування психологічної готовності до її запровадження. Особливу увагу слід приділити вихованню позиції фахівців-дефектологів, які вже працюють з дітьми, що потребують корекції психофізичного розвитку, та їхніми родинами і передусім впливають на формування суспільної думки.

Список використаних джерел

1. Буйняк М.Г., Смотровая О.А. Проблема психологической готовности педагогов к инклюзии как форме обучения детей с отклонениями в психическом развитии / М.Г. Буйняк, О.А. Смотровая // Коррекционно-развивающее и специальное образование: инновации, перспективы, проблемы: материалы I международной заочной научно-практической конференции / под общ. ред. Н.Г. Калашниковой, Г.Ф. Кумариной, В.В. Гладкой, В.В. Зикратова [и др.]. – Барнаул: АЗБУКА, 2012. – С. 405-407.
2. Миронова С.П. Готовність керівника закладу до запровадження інклюзивної освіти / С.П. Миронова // Матеріали за 7-ма міжнародна научна практична конференція, "Ключові впроєкти в сучасній науці". Том 27. Педагогічні науки. Софія: "Бял ГРАД БГ" ООД, 2011. – С. 8-10.
3. Миронова С.П. До проблеми уніфікації понятійно-категоріального апарату дефектології / С.П.Миронова, О.В.Гаврилов // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова: збірник наукових праць. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – №13. – С. 97-100. – (Серія № 19: корекційна педагогіка та психологія).
4. Миронова С.П. Підготовка психологів до здійснення інклюзивної освіти / С.П.Миронова // Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки фахівців за соціально-педагогічним профілем: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / Ред. колегія: О.А. Каденко, О.В. Кулешова та ін. – Хмельницький: ХНУ, 2011. – С.177-179.
5. Миронова С.П. Ставлення студентів і педагогів до проблем інклюзивної освіти дітей з психофізичними порушеннями / С.П.Миронова, О.О.Завальнюк // Дефектологія. – 2011. – № 1. –

С. 8-12.

6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки // <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>
7. План действий Всемирной Организации Здравоохранения на 2014 – 2021 гг. "Лучшее здоровье для инвалидов" // <https://www.google.com.ua/search?source=ig&rlz=&q>

Defectologists-teachers attitude to the problem of inclusive education of the children with the psycho-physical defects in Ukraine is shown in the article.

Keywords: integrity, inclusion, inclusive education, children with psychophysical defects, teachers.

Отримано 21.9.2013

УДК 159.922.76

*А.В. Михальський
Ю.А. Михальська*

ОСНОВИ МЕДИЧНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ ПРИ ПСИХОФІЗИЧНИХ ПОРУШЕННЯХ У ДІТЕЙ

У статті розглядаються питання особливостей деонтології в педіатричній практиці, важливість цього питання при наявності психофізичних порушень у дітей.

Ключові слова: деонтологія, психофізичні порушення, педіатрія, медичні працівники, лікування.

В статье рассмотрено вопросы особенностей деонтологии в педиатрической практике, важность данного вопроса при наличии психофизических нарушений у детей.

Ключевые слова: деонтология, психофизические нарушения, педиатрия, медицинские работники, лечение.

На усіх етапах людського розвитку суспільство завжди було небайдуже до тих, хто мав ті або інші порушення фізичних і психічних якостей. І лише в епоху Відродження виникають, а потім усе більше розвиваються гуманістичні тенденції у відношенні до аномальних осіб, які почали привертати увагу філософів, лікарів і педагогів.

Першим думку про необхідність проявляти турботу про виховання і